

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ГУРТОЖИТКАМИ У 1930-х рр.

У статті йдеться про забезпечення у 1930-х рр. студентства педагогічних навчальних закладів радянської України гуртожитками. Автор зазначає, що, незважаючи на низку проблем, пов'язаних із забезпеченням молоді житлом, поступово вони вирішувалися. Все ж повністю забезпечити своїх студентів гуртожитками вдалося лише декільком вишам. В деяких вищих житлову проблему молоді вирішили з часом, а не менше як 13 інститутів і 8 педтехнікумів відчували суттєві проблеми із поселенням. У публікації зауважується, що у більшості закладів не дотримувалися санітарно-гігієнічного нормативу щодо житлової площі, яка в середньому приходилася на одного студента. Значною мірою це пояснювалися політикою місцевої влади, яка рідко надавала приміщення під гуртожитки, частіше їх вилучала. Через житлові площі виникали гострі конфлікти і з місцевими організаціями. Розповідається, що упродовж десятиліття проводилося профінансоване державою будівництво нових гуртожитків. Для виконання будівельних робіт широко залучали і студентські сили. Не маючи достатньо своїх житлових площ, навчальні заклади нерідко орендували їх в інших закладах. Студентів поселяли і в приміщеннях колишніх культових споруд. Житлом для частини студентів ставали на законних підставах навчальні корпуси. Автор констатує, що проблеми із поселенням не раз виникали і через те, що студентські житлові площі займали викладачі. Зазначається, що більшість гуртожитків недостатньо були забезпечені меблями, не вистачало постільної білизни. З часом обладнання гуртожитків поліпшувалося, однак воно було незбалансованим. Для дотримання дисципліни в гуртожитках для студентів на засіданнях старостатів розробляли правила внутрішнього розпорядку, які поміщали в кожній кімнаті. Частина статті присвячена незадовільному санітарному стану більшості гуртожитків. Керівництво закладів до відповідальності. У гуртожитках досить часто порушувалися правила внутрішнього розпорядку, за порушення яких молодь виселяли з гуртожитку, або відраховували із закладів.

Ключові слова: студент, інститут, технікум, гуртожиток, ліжко, антисанітарія.

Упродовж 30-х рр. XX ст. матеріальне становище студентів було важким. Державна підтримка була недостатньою, оскільки основні сили та кошти спрямовувалися на становлення економічного потенціалу країни, особливо у першій половині десятиліття. Досить складно було забезпечити студентів житлом. Окремі факти, що стосуються цієї проблеми, містяться у працях вчених А. Боровика [5], М. Бистрова [4], В. Даниленка [20], А. Климова [104], І. Міщенко [107-109], Г. Ясницького [150]. Комплексно вона не вивчалася. Наша стаття присвячена стану забезпечен-

ню студентів-педагогів гуртожитками, умовам їх проживання у 1930-х рр.

З 1929-1930 н.р. в Україні розгорнулося капітальне будівництво гуртожитків. 28 грудня 1929 р. політбюро ЦК КП(б)У розглянуло питання про збільшення видатків для забезпечення молоді житлом [150, с.199]. Для вивчення побуту студентства у січні 1930 р. була створена урядова комісія, яка в квітні дійшла висновку, що житлові умови студентства надзвичайно важкі. Тому пропонувалося вжити негайних заходів для їх поліпшення. Було укладено угоди з Київським, Дніпропетровським, Луганським, Миколаївським, Одеським і Харківським ОВК на будівництво гуртожитків [118, с.723-724].

15 січня 1931 р. ВУЦВК своєю постановою затвердив «Положення про студентські гуртожитки», у якому закріплювалася така норма: гуртожитки створюються при окремих вишах і знаходяться в їхньому безпосередньому віданні; студентам-нестипендіатам місця в гуртожитку могли бути надані лише після повного забезпечення студентів-стипендіатів; у гуртожитках дозволялося проживання обслуговуючого персоналу; для проведення культурно-освітньої роботи передбачалося створення культурно-побутових комісій, «червоних кутків», а в централізованих гуртожитках – бібліотек, спортзалів, кінозалів, радіостанції тощо [101, с.26-27; 103, с.702].

Питання гуртожитків знайшло місце і в спільній постанові РНК СРСР і ЦК ВКП(б) «Про роботу вищих навчальних закладів і про керівництво вищою школою» від 23 червня 1936 р., у якій пропонувалося директорам вишів забезпечити в їхніх приміщеннях вчасний ремонт і прибирання, а також «культурну обстановку» у вестибюлях, у кімнатах для чекання, гардеробах, буфетах та їдальнях. Крім того, керівники мали слідкувати за фізичним вихованням і станом здоров'я студентів, вживати заходів до приведення у зразковий стан студентських гуртожитків з забезпеченням у них бездоганної чистоти й усіх санітарно-гігієнічних умов [113].

Незважаючи на низку проблем, пов'язаних із забезпеченням молоді житлом, поступово вони вирішувалися. У 1937 р. в гуртожитках педагогічних вишів республіки мешкали 75,3% студентів, які мали у них потребу. Кращим становище було лише у сільсько-господарських вишах (83,6%). Загальнореспубліканський показник забезпечення гуртожитками становив 57,8%. У першу чергу поселяли дітей робітників, колгоспників, «партгитисячників», «профтисячників», вихованців дитячих будинків [4, с.63-64; 20, с.85].

Все ж повністю забезпечити своїх студентів житлом вдалося лише декільком вишам – Бердянському [5, с.200], Новомосковському [140, арк.7, 178; 144, арк.44], Чернігівському ІСВ [138, арк.145]. Близькими до повного забезпечення студентів житлом були Одеський ІПО, який у 1931 р. поселив 91% студентів від загальної кількості іногородніх [71, арк.53зв.]; Миколаївський ІСВ – на початку 1932-1933 н.р. – 87,5% [128, арк.5зв.]; Херсонський – у 1932-1933 н.р. – 83,4% [138, арк.211]; Луганський педінститут – у 1935 р. – 79,4% [104, с.229]; Кам'янець-Подільський – у квітні

1934 р. – 85,3% [91, арк.5], на початку січня 1935 р. – 79,2% [89, арк.12-13]; Бердичівський – в 1933 р. – 75% [133, арк.23].

В деяких вишах житлову проблему молоді вирішили з часом. Наприклад, у гуртожитках Київського ІСВ у 1931 р. проживали 69% студентів [125, арк.97], у липні 1933 р. – 71,4% [142, арк.26]. Дещо поліпшилося становище після того, як педінституту передали гуртожиток ліквідованого Польського педінституту [21, с.152]. Наприкінці 1930-х рр. виш мав 6 гуртожитків [119, с.28]. У Черкаському ІСВ у жовтні 1930 р. житлом забезпечили 87,6% студентів [100, арк.3], у 1931 р. – 98,5% [100, арк.107], у липні 1933 р. – 52% [142, арк.26]. До вересня 1935 р. педінститут розпоряджався житловими помешканнями на 600 осіб, тим самим було вирішено проблему із поселенням молоді [105, с.70].

Інші виші відчували суттєві проблеми із поселенням молоді. Так, Одеський німецький педінститут у 1935 р. забезпечив житлом 68,9% студентів [69, арк.7]; Глухівський ІСВ – у 1932-1933 н.р. – 58,9% [138, арк.29]; Ніжинський ІСВ – у 1933 р. – 57,4% [138, арк.62], педінститут – у 1935 р. – 60% [147, арк.105]; Зінов'євський ІСВ – у 1932-1933 н.р. – 45,1% [128, арк.12]; Полтавський – 41,4% [129, арк.256, 260]. Складним було становище із студентським житлом у Вінницькому [134, арк.9], Житомирському [121, арк.88; 129, арк.69, 72; 138, арк.93; 139, арк.149], Запорізькому [48, арк.21], Сумському [122, арк.47] і Уманському ІСВ [22, арк.26; 123, арк.26; 142, арк.26, 49]; Луганському ІПО [130, арк.7], Вінницькому педінституті [25, арк.20-21; 27, арк.11-11зв.].

Виникали складнощі щодо забезпечення житлом у педтехнікумах (далі – ПТ). Повністю забезпечили молодь гуртожитками Дніпропетровський російський [141, арк.26], Білоцерківський, Золотоношський [142, арк.26], Могилів-Подільський [120, арк.30, 32], Ржищівський, Шполянський ПТ. В Уманському ПТ у липні 1933 р. в гуртожитках мешкали 90% студентів, що потребували житла; Канівському – 83,3% [142, арк.26]; Проскурівському польському – у вересні 1934 р. – 85% [99, арк.9]; Бердянському – в травні 1931 р. – 80,9% [3, с.208]. З часом в основному вирішили житлове питання у Київському російському ПТ. У 1930-1931 н.р. у гуртожитках проживали 50% студентів [51, арк.11], у 1931-1932 н.р. – 57,6% [52, арк.3зв.; 131, арк.43-44], у липні 1933 р. – 27,3% [142, арк.26], у 1933-1934 н.р. – 86,9% [53, арк.42], у 1934-1935 н.р. – 85,2% [55, арк.26; 56, арк.8].

У наступних закладах відсоток забезпечення гуртожитками становив менше 80%. Кам'янець-Подільському ПТ до 1 січня 1931 р. вдалося поселити 79,4% студентів [81, арк.54, 76]; Конопотському – в липні 1933 р. – 76,1% [75, арк.6], у 1935-1936 н.р. – 74,5% [74, арк.40, 84; 76, арк.14, 42]; Тульчинському – в травні 1933 р. – 74,6% [35, арк.7; 39, арк.32]; Немирівському – в травні 1933 р. – близько 50% [24, арк.12зв.], у серпні 1935 р. – 73,7% [35, арк.7; 39, арк.32]; Вінницькому українському – на 1 лютого 1932 р. – 62,5% [40, арк.91], у 1935 р. – 71,9% [35, арк.7-8; 38, арк.31]; Київському українському – в липні 1933 р. –

69,2% [142, арк.26]; Проскурівському українському – на 1 серпня 1932 р. – 65% [132, арк.2]; Корсунському – в липні 1933 р. – 63,1% [142, арк.26]; Бердичівському – в 1935 р. – 56,7% [35, арк.7]. Не однозначними є показники забезпечення житлом студентів Миколаївського ПТ. У березні 1931 р. він становив 69,4% [63, арк.58зв.]. Проте, з 1933-1934 н.р. технікум дислокувався в одному із сіл регіону. Студентів розмістили у 25 селянських хатах [64, арк.32; 65, арк.28].

Наступну групу складали технікуми, які мали критичне забезпечення житлом студентів. У Коростишівському ПТ гуртожитком забезпечили в 1931-1932 н.р. лише 24,1% студентів [131, арк.31], у липні 1933 р. – 43,7% [142, арк.26]; Нововітебському єврейському – 34,1% [83, арк.28]; Житомирському єврейському – в 1933 р. – 33,3% [141, арк.68]; Київському польському – в липні 1933 р. – 11,6% [142, арк.26]. Значні труднощі мали місце також у Вінницькому єврейському [35, арк.7; 39, арк.72], Маріупольському грецькому, Луганському [83, арк.24], Одеському єврейському ПТ [124, арк.10].

У більшості закладів не дотримувалися санітарно-гігієнічного нормативу щодо житлової площі, яка в середньому приходилася на одного студента (він упродовж десятиліття становив від 4,5 до 5 м² [97, арк.24зв.; 109, с.40]). Так, наприкінці 1932 р. у Кам'янець-Подільському ІСВ на кожного мешканця припадало 4 м² [27, арк.11-11зв.], у вересні 1933 р. в Уманському педінституті – 1,7; Бердичівському – 2,6; Польському – 2,7; Київському українському – 2,9; Одеському – 3,1; Кременчуцькому, Чернігівському, Глухівському – по 3,2; Новомосковському – 3,5; Лубенському – 3,6; Ніжинському – 3,8; Полтавському – 3,5; Вінницькому – 4; Медіопольському – 4,3; Житомирському – 4,5 [142, арк.49]; Нововітебському єврейському ПТ – 2 [83, арк.28]; Бердянському – 2,5 [3, с.208]; Дніпропетровському російському – 3 [83, арк.28]; Кам'янець-Подільському – в грудні 1934 р. – 3,25 [88, арк.111]; Проскурівському польському – у вересні 1934 р. – 3,3 [99, арк.107]; Конотопському – в січні 1934 р. – 3,5 [75, арк.6]; Вінницькому українському – на 1 лютого 1932 р. – 4,04 [40, арк.91], у вересні 1934 р. – 3,2 [41, арк.89, 112]. Тобто, загальний розклад становив у межах 1,7-4,5 м², що було джерелом справедливих нарікань молоді.

Різкі коливання у розмірах житлових площ пояснювалися політикою місцевої влади, яка рідко надавала приміщення під гуртожитки, частіше їх вилучала. Так, у 1932 р., після того як Київ став обласним центром, міська рада наказала звільнити всі готелі, які до цього функціонували як студентські гуртожитки, зокрема й Київського ІСВ. Особливо у важкому становищі опинилися першокурсники, які змушені були жити в напівтемних, сирих приміщеннях бараків. Вони були не пристосовані до життя взимку і знаходилися далеко від вишу [128, арк.3]. У червні 1930 р. директор Кам'янець-Подільського ІНО Ф. Кондрацький звернувся до міської ради з проханням надати закладу додатково 2900 м² площ для поселення студентів. Зазначалося, що один з гуртожитків (по вул.

Леніна) був «антигігієнічним і не здатним до житла». Інститут коштів на його ремонт не мав, а НКО УСРР ремонтні роботи не фінансував [90, арк.1]. Міська рада це прохання відверто проігнорувала. Більше того, 14 грудня 1931 р. вона ухвалила рішення передати студентський гуртожиток по вул. III Інтернаціоналу для потреб 2-ї фабрично-заводської школи [91, арк.6]. У відповідь уже новий директор ІСВ П. Палько заявив, що таке рішення «зриває нам не лише роботу на сьогодні, але закриває перспективи росту нашого інституту». Керівник закладу запевнив міську раду, що вже наприкінці січня гуртожитки будуть перевантажені. Саме тоді з практики і хлібозаготівель мали повернутися студенти денної форми навчання, а студенти-заочники викликалися на сесію [91, арк.5]. Влітку 1932 р. міська рада забрала гуртожиток у Херсонського ІПО, надавши йому інше, удвічі менше приміщення [128, арк.7].

У 1935 р. на порядку денному було питання про виселення із займаних приміщень Запорізького, Мелітопольського, Херсонського, Вінницького і Глухівського педінститутів [144, арк.83]. Місцева влада забрала деякі з гуртожитків Бердичівського [112], Бердянського [47, арк.4], Кам'янець-Подільського [84, арк.29; 85, арк.1; 135, арк.2-3], Конотопського [73, арк.193; 75, арк.106] і Немирівського ПТ [143, арк.72].

Через це виникали гострі конфлікти із місцевими організаціями. У 1935 р. точилася боротьба за гуртожиток № 4 Кам'янець-Подільського педінституту, який хотів відібрати відділ охорони здоров'я [25, арк.12-13]. Чернігівський ІСВ у 1933 р. змушений був суперничати з музеєм, який намагався забрати весь 3-й поверх гуртожитку. Житлову площу вдалося відстояти [140, арк.20]. Конфліктна ситуація щодо розселення першокурсників виникла у Київському російському ПТ. Восени 1930 р. у гуртожитку для них надали лише 20 місць, а прийом становив 120 осіб. З Київської райспоживінспекції з приводу цього повідомляли: «Приймайте студентів стільки, скільки ми вам даємо місць в гуртожитках, а не скільки визначає НКО». Через це керівництво технікуму вимушено розмістило щойно зарахованих у навчальному корпусі, де не було ні ліжок, ні матраців, і молодь змушена була спати на підлозі. Це призвело до того, що упродовж навчального року 40% студентів покинули навчання [131, арк.40-40 зв.]. У 1932 р. з Дніпропетровського ІПО скаржилися на майстерні КППС, які знаходилися у приміщенні вишу і псували його через велику вібрацію [43, арк.10].

Відомі факти, коли міська влада таки надавала приміщення для поселення в них майбутніх педагогів. Наприклад, 31 листопада 1932 р. надали будівлю під гуртожиток на 50 осіб, в якому розмістили 66 студентів Луганського ІПО [130, арк.7]. Міська рада Запоріжжя виділила декілька кімнат свого приміщення, а також у гуртожитку «Енергія» і у Селянському будинку для проживання там студентів місцевого педінституту [102, с.12]. У 1932 р. міська влада Мелітополя передала ІСВ двоповерхове приміщення по вул. Карла Лібкнехта, 22, де облаштували гуртожиток на 450 осіб. Влада допомогла виселити звідси низку орендарів, відремонту-

вати будівлю [17, с.43-44]. Щоправда, до кінця десятиліття зробили реверс – у педінституту забрали декілька кращих гуртожитків [17, с.75]. У 1934-1935 н.р. Київському польському ПТ надали два гуртожитки, у яких розмістили 230 студентів [58, арк.26].

Упродовж десятиліття проводилося профінансоване державою будівництво нових гуртожитків. Так, у 1930-1931 н.р. у Житомирському ІСВ звели 4-поверховий гуртожиток на 304 місць [121, арк.88; 133, арк.69, 72; 138, арк.93]. 21 лютого 1930 р. на засіданні Подільського ОБПС ухвалили постанову комісії про спорудження для Вінницького ПТ гуртожитку на 600 осіб [42, арк.100]. Невідомо чому, але будівництво розпочалося лише у середині вересня 1933 р. [83, арк.24]. Щоправда, місць у гуртожитку було значно менше ніж передбачалося. У червні 1934 р. будівлю ввели в експлуатацію [41, арк.71]. У 1936 р. розпочалося будівництво гуртожитків для Луганського, Запорізького, Криворізького, Одеського, Харківського, Київського, Миколаївського, Подтавського, Сумського, Ніжинського, Херсонського і Чернігівського педінститутів. Кожен гуртожиток мав вмістити по 330 студентів, окрім Херсонського, де мали прожити 240 осіб [145, арк.117].

У Вінницькому педінституті для виконання будівельних робіт широко залучали студентські сили. Всі роботи планували завершити до 1 серпня 1935 р. Однак через відсутність коштів будівельники відтермінували здачу об'єкту до 1 вересня, а згодом і до 1 жовтня [26, арк.1; 32, арк.4]. Врешті, лише у листопаді відбулося урочисте відкриття нового помешкання для 250 студентів [19].

Не маючи достатньо своїх житлових площ, навчальні заклади нерідко орендували їх в інших закладів. Так, Вінницький український ПТ у 1930 р. у приміщенні сільськогосподарського технікуму винаймав 5 кімнат, а в будинку колишнього готелю «Люкс» – 9 кімнат [40, арк.91]. Тоді ж 70 студентів новоствореного Кам'янець-Подільського ПТ проживали у гуртожитках ІСВ [74, арк.13зв.]. Студенти Сталінського ІПО деякий час мешкали у приміщенні обласного відділу міліції [6]. Мелітопольський педінститут у 1939 р. орендував декілька кімнат у театрі ім. Шевченка, колишній кролефермі [17, с.44, 74]. Студенти Харківського ПТ політехнічної освіти, які не мала власного гуртожитку, проживали у бараках «Водогонтресту», авіаційного інституту, військової частини, обласного відділу народної освіти [77, арк.26; 78, арк.31].

Студентів поселяли і в приміщеннях колишніх культових споруд. Так, молодь Запорізького педінституту мешкала у приміщенні німецької кірхи [102, с.12], Мелітопольського – у монастирі, хоральній синагозі, кірсі [17, с.44], Олександрівського ПТ – синагозі [83, арк.28].

Житлом для частини студентів ставали на законних підставах навчальні корпуси. Наприклад, 32 студенти Київського російського ПТ у 1931-1932 н.р. мешкали в неопалюваному корпусі [131, арк.43-44]. Подібне мало місце у Маріупольському грецькому ПТ [126, арк.73]. У 1935 р. під гуртожиток віддали останній поверх одного з корпусів Вінницького педінституту [25, арк.20-21].

У Бердичівському ПТ студенти жили в аудиторіях по 20-50 осіб, спали на нарах без матраців та одіял [112].

Як і в попередній період, деякі гуртожитки мали дуже великі кімнати, перебудувати які було неможливо. Так, у Вінницькому ІСВ у 1931-1932 н.р. в них розміщувалися по 30-40 осіб [137, арк.348], у 1935 р. у педінституті – 18-25 осіб [25, арк.20]. У гуртожитку Мелітопольського педінституту по вул. Карла Лібкнехта було 2 кімнати площею 230 м², у яких розмістили 65 студентів. У Запорізькому ПТ у кімнатах мешкало по 25 осіб [46, арк.4зв.]. У Коростишівському ПТ у 1931-1932 н.р. у деяких кімнатах проживали по 10 студентів [131, арк.31], Луганському педінституті – у 1936 р.– по 7 [104, с.229]. У 1935 р.у гуртожитку Бердичівського педінституту по вул. Проскурівській, 34 у кімнатах на 3-4 особи жили по 5-6 [23, арк.50зв.]. Подібне мало місце у 1933 р. і в Бердянському ІСВ, де на трьох ліжках спали 6 студентів [138, арк.145], Маріупольському грецькому ПТ – по 3 особи на одному ліжку [141, арк.9].

Проблеми із поселенням не раз виникали і через те, що студентські житлові площі займали викладачі. Зокрема, у Вінницькому педінституті вважали, що питання із студентським житлом буде знято із введенням в експлуатацію нового гуртожитку, про що вже йшлося. Однак, невдовзі житлова проблема знову загострилася, оскільки новобудову почали активно заселяти викладачі. Наприклад, у 1938-1939 н.р. гуртожиток на 60% заселили 15 сімей викладачів. Деякі з них займали по 2 кімнати. Натомість студентам виділили лише 170 місць [26, арк.7, 23]. Кореспондент газети «Більшовицька правда» П. Шварцман так описав атмосферу, яка панувала у гуртожитку у зв'язку з розміщенням тут сімейних людей: «Вечорами, коли студенти сидять над книжками, по всьому гуртожитку лунають дитячі зойки. Зойки просякають через тонесенькі стіни кімнат, крізь диктові двері і переповняють кімнати вихором диких звуків, а студентів – відчаєм» [148]. Один з дописувачів журналу «Студент революції» розповідав, що у 1930 р. у гуртожитку Харківського ІСВ мешкали викладачі Гарбуз, Бойко і Вишиваний і Саркіянц, які мали власні будинки. Водночас, 150 студентів вишу були без державного житла [114].

Деякі гуртожитки були непристосовані для проживання і мали страшний вигляд. Наприклад, у жовтні 1930 р. гуртожитки Могилів-Подільського ПТ були «надзвичайно обдерті, не ремонтвані, багато вікон в них розбито, двері не приставали. Вони були запуснені до такої міри, що зимувати в них неможливо» [120, арк.30-32]. Не краще виглядали гуртожитки і Житомирського єврейського ПТ. У квітні 1932 р. дописувач газети «Радянська Волинь» П. Степківський, відвідавши гуртожиток по вул. Мало-Чуднівська, стверджував: «Гуртожиток зовсім неупорядкований, у кімнатах брудно... Гуртожиток більше нагадує кладову, ніж житлове приміщення. У кімнатах – дуже тісно» [116]. У катастрофічному стані в 1932 р. знаходився гуртожиток Житомирського українського ПТ [115]. Молодь Сталінського ІПО проживала у «вологих підвалах, в тісноті» [6]. У Вінницькому педінституті найгіршим було станови-

ще тієї молоді, яка мешкала у гуртожитку по вул. Нагірній. Один із студентів писав, що тут «жодні двері не припасовані. Знадвору і в сінях вони зовсім не зачиняються. Через щілини в підлозі дме холодний вітер. В кімнатах холодно. Студенти ніколи не роздягаються. Бувають випадки, що і сплять в одязі» [34, арк.9]. У гуртожитку в лютому 1936 р. було 16 вільних місць, однак жоден із студентів не побажав їх зайняти [34, арк.30].

Більшість гуртожитків недостатньо були забезпечені меблями, не вистачало постільної білизни. З часом обладнання гуртожитків поліпшувалося, однак воно було незбалансованим. Не вистачало постільної білизни у Запорізькому ІНО [7, арк.11 зв.]; Вінницькому [28, арк.47; 134, арк.9], Глухівському [138, арк.29], Сумському [122, арк.47], Уманському ІСВ [22, арк.26; 123, арк.26]; Кам'янець-Подільському ІСВ (педінституті) [90, арк.63; 92, арк.107; 93, арк.193; 129, арк.62]; Київському [83, арк.49], Мелітопольському [17, с.44] і Нікопольському педінститутах; Дніпропетровському російському, Нововітебському єврейському, Олександрівському [83, арк.28], Преславському болгарському [127, арк.6], Проскурівському українському та Шепетівському ПТ [87, арк.110; 96, арк.2] і т.д.

Повністю забезпеченими меблями і постільною білизною були студенти лише декількох педвишів – Поддавського [138, арк.177], Херсонського [138, арк.211] і Чернігівського ІСВ [140, арк.20], Житомирського ІСВ (педінституту) [129, арк.724; 139, арк.149], Польського [59, арк.76 зв.] та Черкаського педінститутів [16, с.171].

Для дотримання дисципліни в гуртожитках для студентів на засіданнях старостатів розробляли правила внутрішнього розпорядку, які поміщали в кожній кімнаті [31, арк.1; 57, арк.2, 5, 7].

Регулярно проводилися змагання між кімнатами. Зокрема, у гуртожитках Київського ІПО в 1931-1932 н.р. провели «дводекадний та місячний штурми», під час якого преміювали мешканців тих кімнат, які дотримувалися зразкової чистоти [136, арк.34]. У Польському педінституті за результатами змагання преміювали в 1933-1934 н.р. тих, хто проживав у 6-ти кращих кімнатах [59, арк.76 зв.]; у 1934-1935 н.р. – у Кам'янець-Подільському педінституті – 15-ти [37, арк.165], Миколаївському ПТ – 9-ти [65, арк.13]. У Київському російському ПТ у 1934-1935 н.р. премії вибороли студенти, які у найкращому стані утримували три кімнати: їм надали шафи, килимки. 6 старост кімнат відзначили мануфактурою [55, арк.27]. У Харківському ІПО провели конкурс на дві кращі кімнати. Одних переможців преміювали путівками у будинок відпочинку, інших повезли на екскурсію на майданчик Дніпробуду [106]. Переможці змагань Проскурівського польського ПТ отримували право на радіофікування їхніх кімнат [98, арк.3]. Крім того, їм видали по 2 комплекти простирадл [99, арк.5]. У Новомосковському ІСВ у 1932-1933 н.р. відбувся конкурс на кращі гуртожиток, кімнату, ліжко [140, арк.178]. Планували оголосити конкурс на кращу кімнату у Вінницькому педінституті [31, арк.1; 36, арк.3; 111] і Запорізькому ПТ [46, арк.4].

Для проведення генерального прибирання гуртожитків організовували суботники, насамперед напередодні державних свят (наприклад, у Київському російському [54, арк.21 зв.], Проскурівському українському ПТ [80, арк.1]). У Миколаївському ПТ у 1934-1935 н.р. студенти власними силами проводили поточне прибирання. Генерально прибирала 1 раз в декаду техпрацівниця [65, арк.28].

Незадовільним був санітарний стан більшості гуртожитків, який породжував відповідну поведінку студентів, що жили в них. Зокрема, 14 січня 1934 р. у наказі директора Харківського педінституту констатувалося, що у кімнатах за тумбочками і під ліжками було виявлено недопаки, брудні носки, папірці; на столах – чорнільні плями, розлита вода, різні покидьки [10, арк.3]. Наступного року у гуртожитках зафіксували випадки плювання, відпочинку на ліжках у верхньому одязі тощо [147, арк.184]. У гуртожитках Кам'янець-Подільського педінституту було брудно, підлогу мили 1 раз на 5 днів, відсутні урни для сміття, плаувальниці, на підлозі – недопаки, сміття; повітря у кімнатах через те, що студенти палили у кімнатах, важке; кімнати не провітрювалися, на їхніх стінах була велика кількість тарганів та блох. Молодь вживала не переварену воду, яку зберігали у бляшаних поржавілих, не накритих відрах. Матраци, простирала, подушки були брудними [23, арк.57; 94, арк.112]. Дописувач газети Чернігівського педінституту К. Шкільний показав стан кімнати № 1 гуртожитку по вул. Червоноармійській. Він звернув увагу на те, що тут «бруд, сміття, окурки, розлита вода, порвані на столі газети, неохайно застелені ліжка... Кружка для води вставлена у коробку з-під консервів, зубний порошок, щітка, мило, хліб межують з книжками, а зверху ще брудні носки... Під головою – брудні штани, сорочка, різні харчі» [149]. Директор Вінницького педінституту Малий у 1934 р. зізнався, що у «приміщенні [гуртожитків] є клопи, ми боролись з ними, але остаточно знищити їх немає змоги, бо не можна на деякий час звільнити це приміщення зовсім, щоб зробити дезінсекцію» [25, арк.21]. Крім того, у кімнатах палили цигарки, вживали нецензурну лексику [31, арк.1]. Мали місце й інші прояви антисанітарії [28, арк.47; 29, арк.12; 30, арк.11]. Зокрема, у гуртожитку по вул. Леніна не було туалетної кімнати. Відсутній туалет був і в Луганському педінституті [25, арк.20; 83, арк.24]. Тут перед гуртожитком існував свинарник, у зв'язку з чим студенти змушені були долати кучі гною, болото, відганяти хмари мух. До того ж біля гуртожитку організували базар, через що молодь не могла відпочивати, оскільки всі лавки були зайняті. Та й самі студенти викидали з вікон на вулицю «пакунки з головами від оселедців, залишки хліба, цигарки і т.д.» [110], чим посилювали антисанітарію. У Миколаївському педінституті на декількох засіданнях партосередку упродовж 1937 р. привертала увагу до того, що у гуртожитку завелися таргани і блохи, підлога не милася впродовж двох місяців, тижнями не підміталися кімнати, білизна змінювалася 1 раз на 20-25 днів тощо. Крім того, біля гуртожитків активно засмічувалася прилегла територія [60, арк.12, 15].

Антисанітарія панувала у гуртожитках Одеського ІПО [70, арк.45]; Бердянського [138, арк.145], Глухівського [72, арк.40], Запорізького ІСВ [8, арк.34зв.]; Київського [83, арк.49], Житомирського [44, арк.124], Нікопольського [83, арк.28] і Польського педінститутів [59, арк.76зв.]; Бердянського [3, с.400], Київського [83, арк.49], Маріупольського [83, арк.24], Немірівського [24, арк.10], Проскурівського [37, арк.155], Ржищівського [117], Шепетівського ПТ [83, арк.24], що засвідчувало про низьку побутову культуру майбутніх педагогів.

Керівництво закладів за антисанітарний стан притягувало порушників до відповідальності. Наприклад, низці студентів Харківського педінституту в 1934-1935 рр. оголосили догани і наклали на них штрафи [11, арк.80; 12, арк.98]. Як правило, у першу чергу карали старост кімнат. Так, 14 січня 1934 р. керівник вишу оголосив догану старостам 5 кімнат за невтішний порядок [10, арк.3]. 8 жовтня 1935 р. трьом студентам Запорізького педінституту за ту ж провину оголосили сувору догану [9, арк.6 зв.]. Подібне практикували і в Бердянському ПТ [3, с.236-237]. За антисанітарний стан гуртожитку поплатився своєю посадою директор Артемівського педінституту Крижанівський [97, арк.24].

У гуртожитках досить часто порушувалися правила внутрішнього розпорядку. Частина молоді за ці провини виселяли з гуртожитку, або відраховували із закладів. Найчастіше студентів карали за вчинення бійки. Наприклад, сувору догану оголосили студентам Миколаївського [61, арк.2] і Харківського педінститутів [13, арк.44; 15, арк.133], Кам'янець-Подільського ПТ [86, арк.130, 292].

Молодь карали (оголошували догани) також за нетактовне поводження з посадовими особами. Так, студент Харківського педінституту М. Ситников нагрубив заступнику директора під час виконання ним у гуртожитку службових обов'язків [13, арк.39]. Студент М. Катрич ображав обслуговуючий персонал [14, арк.20]. За грубе поводження з комендантом покарали доганою студента Одеського німецького педінституту Друцько-Любецького [67, арк.5зв.]. Одному із студентів цього вишу, який кинув з вікна чорняльницю, що ледь не травмувала коменданта, оголосили сувору догану [68, арк.6].

Студентів карали і за інші провини. Так, студентку Одеського німецького педінституту М. Классен виселили з гуртожитку за те, що вона торгувала тут закордонними речами [68, арк.7]. Студент Вагнер самовільно прийняв на ночівлю сторонню особу, за що отримав сувору догану [66, арк.12]. У червні 1935 р. за таку ж провину переселили в іншу – менш комфортну – кімнату 4 студенток Мелітопольського ПТ [50, арк.105]. Тоді ж за це покарали декількох студентів Кам'янець-Подільського ПТ [82, арк.20]. У цьому закладі у листопаді 1934 р. покарали старост кімнат Семенишину, Кухаришину і Мостову. У кімнаті першої з них зафіксували «крик, сміття, [було] налита вода на підлогу». У Мостової «дуже часто [дунали] співи, влаштовувалися дикунські

обряди, що призводи[ло] до залякування студентів». Натомість, у кімнаті Кухаришиної було «брудно, ляга[ли] у верхній одязі з болатом на койку, [влаштувалися] часті вечорниці». Всіх їх переселили в інші кімнати [86, арк.345]. 4 червня 1935 р. директор Мелітопольського ПТ Пронько, у зв'язку з частим биттям шибок у своєму наказі попереджав, що за кожне вибите скло в кімнаті відповідатиме староста [50, арк.109]. 7 серпня 1938 р. на партійних зборах Житомирського учительського інституту зазначалося, що у гуртожитках панували «шум і співи» [45, арк.72].

Відбувалися систематичні крадіжки, оскільки кімнати не захищалися, наприклад, у Миколаївському пединституті [60, арк.56] і Мелітопольському педтехнікуму [49, арк.34]. У березні 1934 р. директор Проскурівського польського ПТ Домбровський звернувся із листом до Славутського районного адміністративного відділу, у якому просив розшукати і притягнути до судової відповідальності студента Е. Гептика за те, що той втік з технікуму, вкравши при цьому з гуртожитку 2 простирадла і 5 книжок [95, арк.87]. Після звістки про ліквідацію цього закладу студенти намагалися прихопити з собою що-небудь з його майна. Так, студент П. Ословський забрав із собою ковдру, простирадло, матрац, наволочку, книжки. Справу передали до міліції [107, с.133-134; 108, с.431]. За крадіжку майна віддали під суд і відрахували з Київського російського ПТ Лаптініна [55, арк.23]. Подібне мало місце і в Шепетівському ПТ [1]. З Преславського болгарського ПТ повідомляли, що через крадіжки змушені були звернутися до міліції, але вони не припинилися [127, арк.6]. Студент Вінницького пединституту Дреєр таємно обміняв власне старе одяло на гуртожитське нове [33, арк.63в.]. Студент Бердянського учительського інституту І. Федірко на міському базарі продав державні одяло, 2 простирадла і наволочку [2, с.40].

Для запобігання крадіжкам та псування державного майна запровадили чергування студентів, під час якого вони несли за його збереження персональну відповідальність (наприклад, у Кам'янець-Подільському українському [18, с.312; 88, арк.45] і Проскурівському польському ПТ [95, арк.253]). У Миколаївському пединституті з 21 квітня 1937 р. запровадили у гуртожитках пропуск лише за студентськими квитками [62, арк.14].

Таким чином, незважаючи на низку проблем, пов'язаних із забезпеченням студентства житлом, поступово вони вирішувалися. Все ж повністю забезпечити своїх студентів житлом вдалося лише декільком вишам. У більшості закладів не дотримувалися санітарно-гігієнічного нормативу щодо житлової площі. Певною мірою це пояснювалися політикою місцевої влади, яка рідко надавала приміщення під гуртожитки, частіше їх вилаучала. Упродовж десятиліття проводилося профінансоване державою будівництво нових гуртожитків. Більшість гуртожитків недостатньо були забезпечені меблями, не вистачало постільної білизни. Незадовільним був санітарний стан більшості гуртожитків, який породжував відповідну поведінку студентів, що жили в них.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ар-чуж. Зайнятий наш директор... // *Студент революції*. Харків, 1932. № 27. С. 28.
2. Бердянський інститут соціального виховання. Педагогічний інститут. Учительський інститут (1932-1953 роки) / [упоряд.: І.І. Лиман, В.М. Константінова] // *Матеріали з історії Бердянського державного педагогічного університету*. Київ: Освіта України, 2009. Т. IV. 782 с.
3. Бердянські педагогічні курси та педагогічний технікум (1920-1935 роки) / [упоряд.: І.І. Лиман, В.М. Константінова] // *Матеріали з історії Бердянського державного педагогічного університету*. Київ: Знання України, 2008. Т. III. 596 с.
4. Бистров М.А. Керівна роль КП(б)У у галузі вищої освіти в період будівництва соціалізму (1917-1937 рр.). Харків: Вища шк., 1974. 144 с.
5. Боровик А. Чернігівський інститут соціального виховання за директора М.А. Балицького (1929-1931 рр.) // *Сіверянський літопис: всеукр. наук. журн. Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т.Г. Шевченка*. 2015. № 1 (121). С. 195-202.
6. Буря. Як грім серед ясного неба // *Студент революції*. 1932. № 28. С. 11.
7. Відомчий архів Запорізького національного університету (ВА ЗНУ). Ф. Р. 2054. Оп. 3. Спр. 1.
8. ВА ЗНУ. Ф. Р. 2054. Оп. 3. Спр. 8.
9. ВА ЗНУ. Ф. Р. 2054. Оп. 3. Спр. 33.
10. Відомчий архів Харківського національного педагогічного університету (ВА ХНПУ) ім. Г.С. Сковороди. Ф. Р. 4293. Оп. 1. Спр. 4.
11. ВА ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Ф. Р. 4293. Оп. 1. Спр. 9.
12. ВА ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Ф. Р. 4293. Оп. 1. Спр. 11.
13. ВА ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Ф. Р. 4293. Оп. 1. Спр. 14.
14. ВА ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Ф. Р. 4293. Оп. 1. Спр. 15.
15. ВА ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Ф. Р. 4293. Оп. 1. Спр. 16.
16. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Черкаська область / [ред. рада вид.: В.Г. Кремень (голова) [та ін.]; редкол. тому: А.І. Кузьмінський (голова) [та ін.]. Київ: Знання України, 2010. 351 с. С. 171.
17. Воловник С.В., Крылов Н.В. Мелітопольський пединститут: сторони історії. Мелітополь: изд. дом Мелітоп. городс. типографії, 2014. 170 с.
18. Гринько А.І. Діяльність закладів середньо-спеціальної, професійно-технічної та партійної освіти Хмельниччини під час голодомору 1932-1933 р. // *Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. Т. 10. С. 307-321.*
19. Гуртожиток для студентів пединституту // *Більшовицька правда*. Вінниця, 1935. 3 листоп. № 254 (1088). С. 4.
20. Даниленко В.М. Рабочий класс и культурная революция на Украине. Киев: Наук. думка, 1986. 215 с.
21. Двірна К. Створення і ліквідація Польського педагогічного інституту в м. Києві в 30-х роках ХХ ст. (архівна розвідка) // *Волинські історичні записки: зб. наук. пр.* Житомир: Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, 2011. Т. 6. С. 149-155.
22. Державний архів (Держархів) Вінницької обл. Ф. П. 136. Оп. 6. Спр. 20.
23. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 136. Оп. 6. Спр. 492.
24. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 136. Оп. 6. Спр. 493.
25. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 136. Оп. 6. Спр. 494.
26. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 136. Оп. 6. Спр. 603.

27. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 136. Оп. 6. Спр. 951.
28. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 292. Оп. 1. Спр. 2.
29. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 292. Оп. 1. Спр. 5.
30. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 292. Оп. 1. Спр. 12.
31. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 292. Оп. 1. Спр. 24.
32. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 292. Оп. 1. Спр. 27.
33. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 292. Оп. 1. Спр. 31.
34. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 292. Оп. 1. Спр. 35.
35. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 457. Оп. 1. Спр. 437.
36. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 457. Оп. 1. Спр. 442.
37. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 457. Оп. 1. Спр. 444.
38. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 457. Оп. 1. Спр. 445.
39. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 457. Оп. 1. Спр. 447.
40. Держархів Вінницької обл. Ф. Р. 1179. Оп. 1. Спр. 3.
41. Держархів Вінницької обл. Ф. Р. 1179. Оп. 1. Спр. 13.
42. Держархів Вінницької обл. Ф. Р. 3510. Оп. 1. Спр. 5.
43. Держархів Дніпропетровської обл. Ф. Р. 1506. Оп. 1. Спр. 8.
44. Держархів Житомирської обл. Ф. П. 211. Оп. 1. Спр. 71.
45. Держархів Житомирської обл. Ф. П. 211. Оп. 1. Спр. 75.
46. Держархів Запорізької обл. Ф. Р. 959. Оп. 1. Спр. 149.
47. Держархів Запорізької обл. Ф. Р. 3674. Оп. 1. Спр. 257.
48. Держархів Запорізької обл. Ф. Р. 3674. Оп. 1. Спр. 301.
49. Держархів Запорізької обл. Ф. Р. 3675. Оп. 1. Спр. 1137.
50. Держархів Запорізької обл. Ф. Р. 3675. Оп. 1. Спр. 1353.
51. Держархів м. Києва. Ф. Р. 359. Оп. 1. Спр. 11.
52. Держархів м. Києва. Ф. Р. 359. Оп. 1. Спр. 44.
53. Держархів м. Києва. Ф. Р. 359. Оп. 1. Спр. 67.
54. Держархів м. Києва. Ф. Р. 359. Оп. 1. Спр. 69.
55. Держархів м. Києва. Ф. Р. 359. Оп. 1. Спр. 135.
56. Держархів м. Києва. Ф. Р. 359. Оп. 1. Спр. 137.
57. Держархів м. Києва. Ф. Р. 359. Оп. 1. Спр. 205.
58. Держархів м. Києва. Ф. Р. 807. Оп. 11. Спр. 18.
59. Держархів м. Києва. Ф. Р. 920. Оп. 11. Спр. 18.
60. Держархів Миколаївської обл. Ф. П. 498. Оп. 1. Спр. 92.
61. Держархів Миколаївської обл. Ф. Р. 993. Оп. 1. Спр. 10.
62. Держархів Миколаївської обл. Ф. Р. 993. Оп. 1. Спр. 15.
63. Держархів Миколаївської обл. Ф. Р. 1210. Оп. 1. Спр. 1.
64. Держархів Миколаївської обл. Ф. Р. 1210. Оп. 1. Спр. 21.
65. Держархів Миколаївської обл. Ф. Р. 1210. Оп. 1. Спр. 30.
66. Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1561. Оп. 1. Спр. 15.
67. Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1561. Оп. 1. Спр. 36.
68. Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1561. Оп. 1. Спр. 53.
69. Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1561. Оп. 1. Спр. 569.
70. Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 27.
71. Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 239.
72. Держархів Сумської обл. Ф. П. 352. Оп. 1. Спр. 6.
73. Держархів Сумської обл. Ф. Р. 4307. Оп. 1. Спр. 141.
74. Держархів Сумської обл. Ф. Р. 4307. Оп. 1. Спр. 146.
75. Держархів Сумської обл. Ф. Р. 4307. Оп. 1. Спр. 156.
76. Держархів Сумської обл. Ф. Р. 4307. Оп. 1. Спр. 185.
77. Держархів Харківської обл. Ф. Р. 1431. Оп. 1. Спр. 19.
78. Держархів Харківської обл. Ф. Р. 1431. Оп. 1. Спр. 27.
79. Держархів Хмельницької обл. Ф. П. 4. Оп. 1. Спр. 35.
80. Держархів Хмельницької обл. Ф. П. 1603. Оп. 1. Спр. 325.

81. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 300. Оп. 1. Спр. 12.
82. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 300. Оп. 1. Спр. 31.
83. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 300. Оп. 1. Спр. 53.
84. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 300. Оп. 1. Спр. 54.
85. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 300. Оп. 1. Спр. 56.
86. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 300. Оп. 1. Спр. 84.
87. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 300. Оп. 1. Спр. 110.
88. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 300. Оп. 2. Спр. 45.
89. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 494.
90. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 1443.
91. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 1576.
92. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 1631.
93. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 1841.
94. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 2072.
95. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 2597. Оп. 1. Спр. 1.
96. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 2597. Оп. 1. Спр. 4.
97. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 2597. Оп. 1. Спр. 5.
98. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 2597. Оп. 1. Спр. 6.
99. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 2597. Оп. 1. Спр. 7.
100. Держархів Черкаської обл. Ф. Р. 193. Оп. 1. Спр. 2.
101. Довідник студента та вступника у вищі, втиші, технікуми УСРР на 1935-1936 учбовий рік: з додатком інформації про окремі вищі, втиші і технікуми. Харків: Укр. робітник, 1935. 176 с.
102. Запорізький національний університет: історія і сучасність (1930-2005): ювілей. книга. Запоріжжя: Дике поле, 2006. 248 с.
103. Історія України від найдавніших часів до сьогодення: зб. док. і матер. / [за заг. ред. А.П. Коцура, Н.В. Терес]. Київ, Чернівці: Книги – XXI, 2008. 1100 с.; додатки.
104. Климов А. З історії вищої педагогічної освіти на Луганщині: 30-ті роки ХХ ст. // *Краєзнавство: наук. журн.* Київ: б. в., 2009. № 1-2. С. 228–234.
105. Культурное строительство в Черкаской области (1917-1980): сб. док. и матер. Днепропетровск: Проминь, 1989. 272 с.
106. Куцін. Не зупинятися на досягнутому // *Студент революції.* 1932. № 23-24. С. 21.
107. Міщенко І.В. Проскурівський польський педагогічний технікум (1932-1935 рр.) // *Краєзнавець Хмельниччини: наук.-краєзнавч. зб.* Кам'янець-Подільський: Сисин О.В., 2011. С. 129–137.
108. Міщенко І.В. Студентство Проскурівського польського педагогічного технікуму (30-ті рр. ХХ ст.) // *Вінниччина: минуле та сьогодення (краєзнавчі дослідження): матеріали XXV всеукр. наук. іст.-краєзнавч. конф., м. Вінниця, 11-12 жовтня 2013 р.* Вінниця, 2013. С. 428–431.
109. Міщенко І.В. Умови навчання та проживання студентів Польського педагогічного інституту в Києві // *Гілея: наук. вісник: зб. наук. пр.* Київ: ПП «Вид-во «Гілея», 2014. Вип. 88 (9). С. 38–41.
110. Патаашніна. Антисанітарія навколо гуртожитку // *За більшовицькі педкадри.* Луганськ, 1935. 14 жовт. № 14. С. 1.
111. По технікумах і вишах. Педагогічний інститут // *Більшовицька правда.* 1935. 28 квіт. № 98 (932). С. 4.
112. Поз. Студенти голосують... ногами // *Студент революції.* 1931. № 33. С. 31.
113. Про роботу вищих навчальних закладів і про керівництво вищою школою: Постанова Ради Народних Комісарів Союзу РСР і

- Центрального Комітету ВКП(б) // *Червоний кордон*. 1936. 26 черв. № 145 (2027). С. 6–7.
114. С.В. Історія одного гуртожитку (майже фантастична) // *Студент революції*. 1930. № 22. С. 47.
115. Соп П. Покращити культурно-побутові умови студентства. Боротись за культурний інтернат, за культурну студентську їдальню // *Радянська Волинь*. 1932. 17 груд. № 173 (2419). С. 2.
116. Степківський П. Санітарний стан гуртожитків євпедтехнікуму незадовільний // *Радянська Волинь*. 1932. 19 квіт. № 54 (2300). С. 2.
117. Ударник. Витруїти мерзотну спадщину // *За комуністичні кадри*. Ржищів, 1931. 21 жовт. № 5. С. 2.
118. Українське радянське суспільство 30-х рр. XX ст.: нариси повсякденного життя: колект. монографія / [авт. кол.: Н.Т. Гогохія, В.В. Головко, В.В. Гудзь та ін.]. Київ: Ін-т іст. України НАН України, 2012. 786 с.
119. Український державний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. 1920-1995: іст. нарис. Київ: ТОВ «Толока», 1995. 169 с.
120. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). Ф. 166. Оп. 9. Спр. 1783.
121. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 9. Спр. 1796.
122. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 9. Спр. 1799.
123. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 9. Спр. 1800.
124. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 798.
125. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 807.
126. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 814.
127. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 825.
128. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1485.
129. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1488.
130. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1489.
131. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1490.
132. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1495.
133. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1498.
134. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1499.
135. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1521.
136. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1528.
137. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1546.
138. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 11. Спр. 148.
139. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 11. Спр. 149.
140. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 11. Спр. 150.
141. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 11. Спр. 326.
142. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 11. Спр. 329.
143. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 11. Спр. 330.
144. Центральний державний архів вищих громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 20. Спр. 6641.
145. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 6870.
146. ЦДАГО України. Ф. 7. Оп. 1. Спр. 906.
147. ЦДАГО України. Ф. 7. Оп. 1. Спр. 1249.
148. Шварцман П. Кошгориси і люди // *Більшовицька правда*. 1937. 20 берез. № 64 (1400). С. 2.
149. Шкільний К. Студент мусить дбати про охайну чисту кімнату // *За більшовицькі педкадри*. Чернігів, 1935. 23 черв. № 2. С. 2.
150. Ясницький Г.І. Розвиток народної освіти на Україні (1921-1932 рр.). Київ: вид-во Київ. ун-ту, 1965. 256 с.

А. Б. Комарницький

Обеспечение студентов педагогических учебных заведений советской Украины общежитиями в 1930-х гг.

В статье речь идет об обеспечении в 1930-х гг. студенчества педагогических учебных заведений советской Украины общежитиями. Автор отмечает, что, несмотря на ряд проблем, связанных с обеспечением молодежи жильем, постепенно они решались. Все же полностью обеспечить своих студентов общежитиями удалось лишь нескольким вузам. В некоторых вузах жилищную проблему молодежи решили со временем, а не менее 13 институтов и 8 педагогических учреждений чувствовали существенные проблемы с поселением. В публикации отмечается, что в большинстве учреждений не соблюдались санитарно-гигиенические нормативы по жилой площади. В значительной степени это объяснялись политикой местных властей, которые редко предоставляли помещения под общежития, чаще их изымала. Через жилые площади возникали острые конфликты и с местными организациями. Рассказывается, что в течение десятилетия проводилось профинансированное государством строительство новых общежитий. Для привлечения строительных работ широко привлекали и студенческие силы. Не имея достаточно своих жилых площадей, учебные заведения нередко арендовали их в других заведениях. Студентов селили и в помещениях бывших культурных сооружений. Жильем для части студентов становились на законных основаниях учебные корпуса. Автор констатирует, что проблемы с поселением не раз возникали и потому, что студенческие жилые площади занимали преподаватели. Отмечается, что большинство общежитий недостаточно были обеспечены мебелью, не хватало постельного белья. Со временем оборудования общежитий улучшалось, однако оно было несбалансированным. Для соблюдения дисциплины в общежитиях для студентов на заседаниях старостатов разрабатывали правила внутреннего распорядка, которые помещали в каждой комнате. Часть статьи посвящена неудовлетворительному санитарному состоянию большинства общежитий. Руководство заведений за антисанитарное состояние притягивало нарушителей к ответственности. В общежитиях довольно часто нарушались правила внутреннего распорядка, за нарушение которых молодежь выселяли из общежития, или отчисляли из учреждений.

Ключевые слова: студент, институт, техникум, общежитие, кровать, антисанитария.

О. В. Komarnitskyi

Providing students with hostels in pedagogical educational institutions of Soviet Ukraine in the 1930s

In this article we are talking about the providing students with hostels in pedagogical educational institutions of Soviet Ukraine in the 1930s. The author notes that, in spite of a number of problems related to the provision of housing for young people, they were gradually resolved. However, only a few universities were able to fully provide their students with hostels. In some universities, the housing problem of youth was decided over time, and at least 13 institutes and 8 pedagogical educational institutions felt significant problems with settlement. The publication notes that in most institutions sanitary-hygienic norm was not respected on the living space, which on average was per student. To a large extent,

it was explained by the policy of local authorities, who rarely provided a room for a dormitory, and often extracted them. Acute conflicts arose through residential areas and with local organizations. It is said that for a decade, the state-funded construction of new dormitories was being financed. Student forces were widely attracted to carry out construction work. Not having enough of their living space, educational institutions often rented them to other establishments. Students also settled in the premises of former religious buildings. Housing for a part of the students became legally established educational buildings. The author states that problems with the settlement more than once arose also because the students' residential areas were occupied by teachers. It is noted that most dormitories were insufficiently equipped with furniture, lack of bed linen. Over time, the equipment of the hostels improved, but it was unbalanced. Part of the article is devoted to unsatisfactory sanitary condition of most dormitories. The management of the institution on an unsanitary basis attracted the offenders to responsibility. In the dormitories quite often violated the rules of internal order, for violation of which the young people were evicted from the hostel, or dismissed from the institutions.

Key words: student, institute, technical school, dormitory, bed, unsanitary.

Отримано: 2.07.2017

УДК 94(477)«192/193»

А. А. Лубчинський

ДО КОЛГОСПУ ЧЕРЕЗ ГОЛОДОМОР

У поданому до розгляду дослідженні розглядаються причини та передумови суттєвих перетворень у сільському господарстві України в кінці 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. Метою цього дослідження є розкрити істинні причини злочинних дій радянського керівництва при переході до суцільної колективізації шляхом голодомору 1932-1933 рр. та силового тиску на українське селянство.

І. Сталін розглядав примусову колективізацію як засіб накопичення коштів для здійснення індустріальних перетворень. Існуюча система господарювання на селі була не сама досконала. Але, разом з тим, вона не вимагала проведення процесу колективізації обов'язково в стислі терміни. До створення колективної системи господарювання можна було підійти поступово, враховуючи економічні, і, головне, соціальні чинники. Проведення суцільної колективізації насильницькими методами було не виправданним. Застосування репресивних методів примусу селян до вступу до колгоспів було надмірною дією.

З економічної точки зору не потрібно було проводити масштабну акцію по розкуркуленню заможних селян. Їхній господарський досвід можна було б використати у подальшому для роботи в колгоспах. Для подолання опору селян радянське керівництво застосовувало терор і примус. Насильницькі методи колективізації викликали опір населення. В окремих випадках доходило до збройного протистояння.

Ніщо не може виправдати дії влади спрямовані на створення штучного голодомору, що забрав мільйони людей, призводив до випадків канібалізму, пробуджував в людях тваринні інстинкти.